

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Vefa Kilise Cami ve Çevresinin Mevcut Durum
Analizi ve Koruma Aciliyeti

Current Situation Analysis and Conservation
Urgency of Vefa Church Mosque and Its
Surroundings

Zeynep ÖZEN*
Hicran Hanım HALAÇ**

Makale Türü/ Article Information/ Информация о Статье:

Araştırma Makalesi/ Research Article/ Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Özen, Z. ve Halaç, H. H. (2022). Vefa kilise cami ve çevresinin mevcut durum analizi ve koruma aciliyeti. *Kesit Akademi Dergisi*, 8 (33), 124-142.

Özen, Z. & Halaç, H. H. (2022). Current situation analysis and conservation urgency of Vefa church mosque and its surroundings. *The Journal of Kesit Academy*, 8 (33), 124-142.

doi 10.29228/kesit.66379

Geliş/ Submitted/ Отправлено:	14.11.2022
Kabul/ Accepted/ Принимать:	15.12.2022
Yayın/ Published/ Опубликованный:	25.12.2022

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır. This article was checked by Intihal.net. Эта статья была проверена
Интихал.нет Bu makale Creative Commons lisansı altındadır. This article is under the Creative Commons license. Это
произведение доступно по лицензии Creative Commons.

*✉ Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Türkiye, zeynepveozen@gmail.com

**✉ Prof. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Türkiye, hhhhalac@eskisehir.edu.tr

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Vefa Kilise Cami ve Çevresinin Mevcut Durum Analizi ve Koruma
Aciliyeti

*Current Situation Analysis and Conservation Urgency of Vefa Church
Mosque and Its Surroundings*

Zeynep ÖZEN

Prof. Dr. Hicran Hanım HALAÇ

Öz: İstanbul, Fatih İlçesi'nin Vefa semtinde yürütülen çalışmanın amacı, bu tarihi semtin mevcuttaki terk edilmiş durumuna dikkat çekerek korunmadaki aciliyeti vurgulamaktır. Tarihi Vefa semtindeki Kilise Cami çevresindeki adalar olarak belirlenen örneklem alanda yüzyıllardır süregelen değişimler semtin durumunu anlamak adına literatür taraması ile sunulmuştur. Bu tarihi çevrenin yapısal mevcut durum kullanım analizi ve SWOT analizi sahada yapılan gözlemler sonucu ortaya konulmuştur. Yapılan analizler sonucu restorasyonu henüz tamamlanan Vefa Kilise Cami ve çevresini kapsayan tarihi çevrenin terk edilmiş durumu tespit edilmiş ve acilen stratejik ve bütüncül bir yaklaşımla korunması gerektiği sonucuna varılmıştır. İçerisinde pek çok tarihi yapıyı ve tescilli parseli barındıran bu bölgenin araştırılıp korunması mimarlık ve şehircilik açısından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şehir planlama, vefa semti, tarihi çevre koruma, Vefa kilise camii, SWOT analizi.

Abstract: The aim of the study, carried out in the Vefa district of Fatih, Istanbul, is to draw attention to the current abandoned state of this historical district and to emphasize the urgency of its conservation. The changes that have been going on for centuries in the sample area determined as the building blocks around the Church Mosque in the historical Vefa district are presented with a literature review in order to comprehend the district's condition. Structural current situation usage analysis and SWOT analysis of this historical environment have been presented as a result of observations that had been made in the field. As a result of these analysis, it can be concluded that the abandoned state of the historical environment including the Vefa Church Mosque, whose restoration has just been completed, and its surroundings, should be urgently protected with a strategic and holistic

approach. To research and conservation of this region, which contains many historical buildings and listed parcels, has great importance for architecture and urban planning.

Keywords: Urban planning, Vefa district, conservation of historic environment, Vefa church mosque, SWOT analysis.

1. Giriş

Vefa, tarihin her döneminde İstanbul'un önemli semtlerinden biri olmayı başarmıştır (Anonim,1994; Aydın vd., 2001). Ancak günümüzde semtteki bazı bölgeler terk edilmiş vaziyetle dikkat çekmektedir. Dünya Miras Listesi'nde bulunması sebebiyle Süleymaniye'nin yanı başındaki bu alanların korunması ve yeniden topluma kazandırılması evrensel bir önem arz etmektedir. Dahası bu alan içerisinde restorasyonu 2020 yılında tamamlanan Vefa Kilise Cami'nin sürdürülebilir korunması ve bilinirliğinin artırılması açısından alanın kalkınması önemlidir. Bu kalkınma sürecinde alanın miras listesinde bulunması ve tarihi çevre oluşu göz önünde bulundurulmalı, bütüncül ve stratejik bir yaklaşımla korunmalıdır.

Vefa semtindeki örneklem alanın mevcut durumunun anlaşılması, korunmasına öncü olmak açısından kıymetlidir. Çalışma kapsamında Vefa Kilise Cami'yi içinde barındıran Vefa Semti'nin Molla Hüsrev Mahallesi 988. ada, Hacı Kadın Mahallesi 536. ada, Hoca Gıyasettin Mahallesi 565., 541. ve 540. adalar örneklem alan olarak belirlenmiştir (Şekil 1). Örneklem alanın çalışma kapsamı olarak seçilmesinin sebebi Vefa Kilise Cami'nin çevresini kapsayan adalar olmasıdır.

Şekil 1. Mahalle ve adaların gösterildiği harita (Google Earth haritası işlenmiştir.) (URL-1)

Bu çalışmanın amacı; Dünya Miras Listesi'nde bulunan bir semt olmasına rağmen terk edilerek kaderine mahkûm edilen örneklem alanın kullanımına dönük mevcut durum değerlendirmesini yaparak konuya dikkat çekmektir.

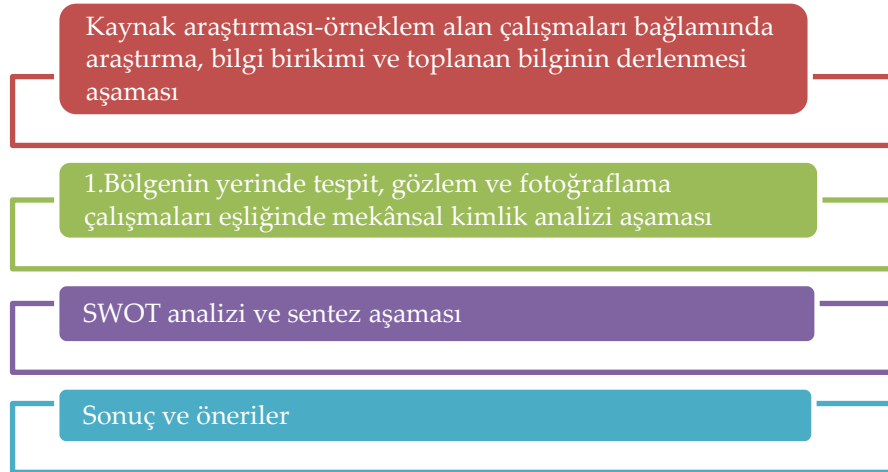
Bu çalışma Vefa Kilise Cami ve çevresinin geçmişten günümüze uğradığı değişimlerin bilgi birikimi ile beraber; örneklem alanın kullanımına dönük mevcut durum analizini, cami ve örneklem alan özelinde iki farklı SWOT analizini, bunların değerlendirilmesi ve önerileri içermektedir.

2. Materyal ve metot

Bu araştırmanın temel materyalleri örneklem alanda yapılan saha çalışması sonucundaki tespitler, alana ilişkin imar planları ve haritalar ile yayımlanmış makale ve tezlerden elde edilmiş bilgi ve fotoğraflardır.

Araştırmanın metodu; kaynak araştırması-örneklem alan çalışmaları bağlamında toplanan bilgilerin derlenmesi, örneklem alanda yapılan gözlem ve görsellerden oluşan analiz, SWOT analizleri ile sonuç ve önerilerden oluşan dört aşama olarak gerçekleştirilecektir (Şekil 2).

Bu çalışmada tarihi bir çevre söz konusudur. Örneklem alanlarda verilecek kararların bakış açısının doğru belirlenmesi yapılacak çalışmaların sürekliliği ve doğruluğu bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle yeniden değerlendirilecek alanların potansiyeli ve kimliklerinin sürekliliği düşünüldüğünde stratejik bir yaklaşımın uygulanması şarttır. Bu doğrultuda bu çalışma literatür taraması, sahada gözlem ve analiz aşamalarından geçerek bir sonuca varacaktır. SWOT analizleri stratejik yaklaşımı destekleyecek bir yöntemdir.

Şekil 2. Metot Aşamaları

3. Bulgular ve tartışma

3.1. Vefa Senti Konumu

Vefa Kilise Cami, İstanbul'un Fatih ilçesinde Süleymaniye Kentsel Bölgesi sınırları içerisindeki Vefa semtindedir. Vefa semtinin sınırlarını, güneyde Bozdoğan Kemer, kuzeyde Küçükpazar semti, doğuda Süleymaniye Mahallesi, batıda Atatürk Bulvarı belirlemektedir (Şekil 3).

Tarihi Yarımada'nın dönüşümü de Osmanlı'nın son yüzyılında, 1820'lerde, ortaya çıkan batılılaşma süreci ile başlamıştır. Bu sürecin başlangıcı, Osmanlı üst sınıfının bir özgürleşme talebi olarak Boğaziçi'ne, kısmen de Haliç'in derinliklerine ve Sada-bad'a yerleşmeleriyle olmuştur (Tekeli, 1993) (Çizelge 1).

Tarihi Yarımada'nın 19. yüzyıldan itibaren nüfusu azalırken bir taraftan da kaybedilen nüfusun yerini Anadolu'dan gelen göç ile kapatmıştır. Üst sınıfın Tarihi Yarımada'yı terki hızlı bir şekilde mülk fiyatlarının düşüşüne yol açmıştır. Bu da bölgede yerleşim alanı yerine küçük endüstri, tekstil ve deri sanayi işlevlerinin oluşmasına neden olmuştur (Tekeli, 1993).

1910 yılında meydana gelen "Büyük Vefa Yangını" semtteki önemli kagir yapılar dışındaki yapıların çoğunun yanmasına neden olmuş, günümüzdeki görmekte olduğumuz dokunun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum sonucunda semt artık ailelerin yaşamadığı bir bölgeye dönüşmüştür (Tekeli, 1993).

Cumhuriyet Dönemi ilk plan çalışması olan, 1939 yılında yürürlüğe giren Prost planı, yirmi yıl boyunca kentin planlanmasında rol oynamıştır (Kuban, 2000). Prost planları, kentin bütününe içermemesi, ulaşım ve ekonomi gibi alanlarda asıl çözümleri sağlamaması nedenleriyle geçici bir çözüm olarak kalmıştır. Bu yıllarda hazırlanan planlar yangın neticesinde boş kalan bölgelere kısmen uygulanması yoluyla gerçekleşmiştir. Bu mantalite semtin bütüncül bir yaklaşımla planlanmasına engel olmuştur (Bilgin, 2020).

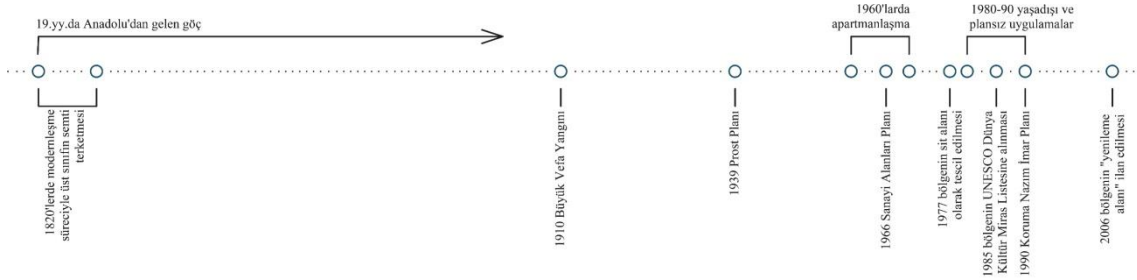
Haliç'in Suriçi ve Beyoğlu yakalarının Atatürk Köprüsü ile bağlantısının güçlendirilmesi, Unkapanı ile Yenikapı arasına Atatürk Bulvarı'nın açılması ve Haliç semtinin iki sahil kıyısının da sanayi yollarıyla çevrenmesiyle beraber sanayinin Yenikapı limanına bağlantısının kurulması Tarihi Yarımada'nın hem silüetinde hem de planlanma biçiminde büyük değişikliklere yol açmıştır (Bilgin, 2020).

Yangınlar sonucu 1960'lı yıllarda gecekondulaşmayla beraber semtin biçimlenmesinde etki eden bir diğer olgu ise apartmanlaşmadır. Bunlarla beraber kent, tarihi özelliklerini yitirmeye başlamıştır (Kuban, 2000).

1966'da Büyük İstanbul Nazım Plan bürosunun hazırladığı Sanayi Alanları Planı ile sanayi alanları yetersiz kalmış ve Tarihi Yarımada'ya taşmıştır (Bilgin, 2020). Sanayinin bölgeye girmesi, yapıların kullanıcı değiştirmesi bakım-onarım sorunu yaratarak bazı yapıların tamamen kaybına neden olmuştur (Ahunbay, 1998).

Özet olarak 1960-1990 yılları arasında, Tarihi Yarımada'da sanayileşmenin sürmesi, üretim ve toptan satış gibi işlevlerin bu bölgede yoğunlaşması, bölgede yaşayanların farklı konut bölgelerine göçü ile birlikte boşalan konutlar iş ihtiyacı sebebiyle bölgeye göç edenlerin yerleşim alanı olarak tercih ettikleri bir alan haline gelmiştir

(Bilgin, 2020) (Çizelge 1).

Çizelge 1. Tarihi yarımada'nın dönüşüm süreci

1980'li ve 1990'lı yıllarda meydana gelen siyasi ve ekonomik dönüşümler fiziksel mekâna da yansımış; yasadışı ve plansız uygulamalar yoğun olarak görülmüştür. Bu dönemde 1990 İstanbul Tarihi Yarımada'yı Koruma Nazım İmar Planı ile çevrenin tarihi, kültürel ve doğal değerlerinin korunarak yaşayan bir alana evrilmesi hedeflenmiştir (Kuban, 1998).

1977'de Kültür Bakanlığı'nın kentsel sit alanı ilan ettiği bölge, 1985'te UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınmıştır. Fakat günümüzde Süleymaniye Bölgesi, İstanbul'un silüeti ve dünya için olan önemine rağmen önemli hasarlar almış ve pek çok özelliğini yitirmiştir.

Bölgedeki tüm bu yıpranmalar da bahane edilerek, Dünya Mirası Listesi'ndeki Süleymaniye kentsel Bölgesi, 24.05.2006 tarihinde "yenileme alanı" ilan edilmiştir. Ahunbay bu durumu, "Uluslararası terminolojide -bozulmuş ve yeniden planlamaya açık- bir bölgeyi tanımlayan 'yenileme alanı' olarak, İstanbul'da Süleymaniye kentsel bölgesinin seçilmesi, rant kaygılarının korumanın önüne geçtiğini, koruma alanındaki yasal düzenin kısıpca alındığını göstermektedir." olarak yorumlamıştır (Ahunbay, 2007).

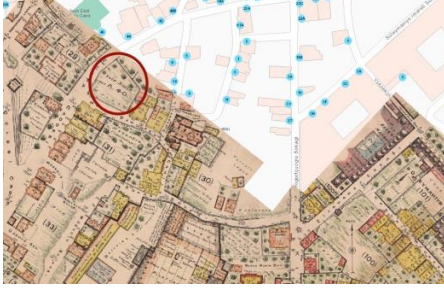
Başına gelen bütün olumsuzluklara rağmen bölgede, 4. yy'a ait Valens (Bozdoğan) Su Kemer, 9-11. yy'lara ait Kalenderhane ve Vefa Kilise Camileri gibi Bizans anıtları ile başta 18. yy'a ait Süleymaniye ve 16. yy'a ait Şehzadebaşı Külliyesi olmak üzere, Kepenekçi Sinan Medresesi, Siyavuş Paşa Medresesi, Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi, Şehit Ali Paşa Kütüphanesi gibi Osmanlı'ya ait anıt eserler ve birçok sivil mimarlık ürünleri mevcuttur.

3.3.Örnekleme Alanda Yapılmış ve Yapılması Planlanmış Uygulamalar

Vefa semti 2003 yılında koruma adı altında birtakım uygulamalara maruz kalmıştır (Esmer, 2012). Bu uygulamalara alan özelinde örnekler verilmesi yoluyla bu başlıkta değinilecektir.

1960'larda Kilise Cami'nin batı tarafında, Pervititch haritasında boş görünen arsaya oranları ile dokuya zarar veren, betonarme bir yapı inşa edilmiştir. Günümüzde "Bilim ve Sanat Vakfı" tarafından kullanılan yapı, Kilise Cami'nin parçası olduğu dü-

şünülen Bizans sarnıcının bir kısmının üzerine oturmaktadır (Şekil 5 ve 6).

Şekil 5. Pervititch Haritası (URL-3)

Şekil 6. Bilim ve Sanat Vakfı (Özen, 2021)

Yapının yanında bulunan üç parsel günümüzde boştur (Şekil 16). Bu parselde bulunan yapı 1918 ve 1966 yıllarına ait hava fotoğraflarında görüntülenmesi dışında belgelenememiştir. Yine de yapının rekonstrüksiyonu önerilmiştir (Esmer, 2012). Bu tavır uluslararası düzlemde kabul görmüş koruma anlayışına aykırıdır. Bununla ilgili olarak 1987 yılında kabul edilen Washington Tüzüğü'ndeki "*Yeni binalar yapılması gerektiğinde veya eskileri uyarlanırken, mevcut mekânsal oluşum saygı görmeli, özellikle ölçek ve parsel boyutuna dikkat edilmelidir. Çevreye uyumlu çağdaş öğeler yöreyi zenginleştirebileceğinden, yeni tasarımlar engellenmemelidir.*" maddesi dikkat çekmektedir (URL-3).

Buna paralel olarak 2011 yılında Paris'te 17. ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilen Valetta İlkelerinde: "*Yeni mimari, tarihi alanın mekânsal düzeni ile uyumlu ve geleneksel biçimlenmesine saygılı, günün ve yerin mimari eğilimlerinin gerçek bir ifadesi olmalıdır. Ne tür üslup ve anlatım aracıyla olursa olsun, yeni tasarımlarda çarpıcı veya aşırı tezatların olumsuz etkilerinden, kentsel dokunun ve mekânın parçalanması ve kesintiye uğratılmasından kaçınılmalıdır.*" ve "*Yeni binalar yapmak veya eskilerini uyarlamak gerektiğinde, çağdaş mimari kentsel çevrenin tümüyle ve tarihi kentin mevcut mekânsal oluşumu ile ahenk içinde olmalıdır. Çağdaş mimarlık alanın ölçeğine saygı göstermeli; mevcut mimari ve çevredeki gelişme eğilimleriyle net bir ilişki kurmalıdır.*" ifadeleri yer almaktadır (URL-4).

2003 yılında İBB tarafından Tarihi Yarımada'nın Koruma Amaçlı İmar Planı yaptırılmıştır. Bölge adalar halinde ihaleye çıkarılmış; rölöve çizimleri ile restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Bu kapsamda yapılan acele yıkımlar alanın çöp yığına dönüşmesine neden olmuştur. Yıkılması önerilen yapılar arasında dönemin özelliğini ciddi ölçüde yansıtan yapıların da varlığı gözlerden kaçmamıştır. Uygulanmamış olan bu planda çok yakın iki parsel otopark olarak önerilmiştir. Tarihi Yarımada'nın araç trafiği zaten yeterince yoğunken böyle bir öneri sadece bu yoğunluğu daha da artıracaktır. Böyle küçük bir alanda dahi planın olumsuz bir örnek olduğu anlaşılabilmektedir (Esmer, 2012).

Tüm bu değişiklikler neticesinde Vefa semti kimliğini ve estetik dokusunu büyük ölçüde kaybetmiştir. 1980'lere ait olduğunu bildiğimiz görselde Tirendaz Sokak'ta

yer alan çıkmalı geleneksel konutların çoğunun günümüze ulaşamadığı anlaşılmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Tirendaz Sokak, sırasıyla; 1980'ler (URL-5), 2021 (Özen, 2021)

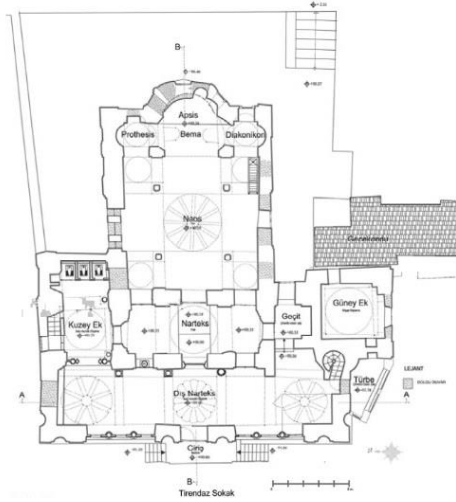
Koruma, daha çok bürokratik ve akademik çerçeveye sınırlı kalarak siyasi karar süreçlerine yerleşememiş, yasaların uygulama mekanizmaları iyileştirilmemiş ve toplum genelinde koruma kültürü yayılamamıştır (Yıldırım, 2011). Tarihi çevrenin korunması, hızlı ve çarpık kentleşme sonucu daima tehdit altındadır. Bu tür kentleşme 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan bölgesel göç, sanayileşme ile gelen kırsaldan kente işçi göçü, kentsel yenileme planlamaları şeklinde yaşanmıştır. Bu tehditlere karşı koruma faaliyetleri; yasalarla, merkezîyetçi teşkilatlarla ve devletin kısıtlı bütçesiyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Tarihi Yarımada 1995'te sit alanı ilan edilmiştir. Buna karşın 2011 yılının sonuna kadar Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmamıştır. 16 senelik süreç boyunca korunması gereken yapıların düzenli bir tecil işlemi yapılamamıştır. Koruma faaliyetleri farklı kurumlara dağıtılmış, bütüncül bir koruma sağlanamamıştır (Yıldırım, 2011).

3.4.Vefa Kilise Cami

Vefa Kilise Camisi (Molla Şemseddin Cami ya da Molla Gürani Cami) Fatih ilçesi, Vefa semti, Molla Şemseddin Gürani sokağında, 565 ada/14 parselde bulunmaktadır.

Bazı izlerden anlaşıldığı kadarıyla 5-6. yüzyıllara ait bir kilisenin üzerine 10-11. yüzyıllarda inşa edilmiştir. Orta Bizans Dönemi'nin tipik mimari biçimi olan "kapalı haç planlı" yapılardandır (Eyice, 1994) (Şekil 8).

Şekil 8. Vefa Kilise Cami planı (Esmer ve Ahunbay, 2013)

Yapı, İstanbul'un Latin işgalinden kurtarılması ve Bizans yönetiminin yükselmesi ile büyük ölçüde tamir edilmiş ve 14. yüzyılın ilk yarısında bugün dış cephe olarak algılanan dış narteks eklenmiştir. Dış narteks üçü kubbeli olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır (Sağdıç, 2015) (Şekil 9). Günümüzde kubbelerinin biri iyi seviyede biri ise kısmen mozaiklerini korumaktadır.

Şekil 9. Dış narteks kubbeleri, sırasıyla; 2016 (URL-6), 2021 (Özen, 2021), 2016 (URL-6), 2021 (Özen, 2021)

15. yüzyılın ikinci yarısında camiye çevrilen kilisenin apsisi ve büyük kapısı değiştirilerek güneydoğu köşesine bir minare eklenmiştir (Müller-Wiener, 2002). Minare çok eski Türk minare mimarisine uygun olarak dışı çubuklu olarak yapılmıştır. İstanbul'da tek olması açısından önemlidir (Eyice, 1990) (Şekil 10).

Şekil 10. Vefa Kilise Cami çubuklu minaresi (Özen, 2021)

Güney haçvari kola denk gelen cephenin saçağının hemen altındaki üçgen yüzeye sabitlenmiş üç keramik çanak, İstanbul'da dış cephe bezemesi olarak tek olma özelliği taşımaktadır (Sabuncu, 2010) (Şekil 11).

Şekil 11. Güney cephe alınlığında üç keramik çanak, 2016 (URL-6)

Günümüzde yapının restorasyonu 2018-2021 yılları arasında tamamlanmıştır. Restorasyon sonucu dış narteks kubbelerindeki 1972-73 yıllarında üzeri kapatılmış mozaiklerin üstü açılarak sergilenmektedir (Şekil 9 ve 12).

Şekil 12. Dış narteks, sırasıyla; 2016 (URL-6), 2021 (Özen, 2021)

Daha önce abdesthane ve tuvalet olarak kullanılan kısımlar temizlenip sergilenen alana katılmıştır. Şadırvan eki Kilise Cami'nin bahçesine yapılmıştır (Şekil 13). Aynı zamanda arkeoloji çalışmaları sonucu ortaya çıkan parçalar cami bahçesinde sergilenmektedir. İbadet edilen bölüm ve mozaik barındırmayan kısımlar boyanarak yenilenmiştir (Şekil 14).

Şekil 13. Bahçede abdest birimi (Özen, 2021)

Şekil 14. Naos kubbesi (Özen, 2021)

Yapının restorasyonundan önce cemaatinin bir elin parmağını geçmeyecek sayıda olduğu, yerli ve yabancı turistin yoğun ilgisini çektiği bilinmektedir (URL-7). Çalışma kapsamında bir haftalık gözlem (Caminin diğer vakitlerde kapalı olması sebebiyle)

le sadece öğle ve ikindi vakitlerinde ölçüm yapılabilmektedir) neticesinde ziyaretçi sayısının hâlâ cemaatinden fazla olduğu göze çarpmaktadır (Tablo 1). Bunun başlıca nedeninin yapı çevresinin terk edilmiş vaziyeti olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Caminin ziyaretçi ve cemaat sayısı

Tarih	Öğle/Cuma	İkindi	Ziyaretçi
5.11.2021	50	5	16
6.11.2021	4	6	+50
7.11.2021	Pazar günü cami kapalıdır.		
8.11.2021	2	2	1
9.11.2021	0	3	15
10.11.2021	Ölçüm yapılamamıştır.		
11.11.2021	4	3	6

3.5.Çevrenin Kullanımına Dönük Mevcut Durum Analizi

Çalışma kapsamında belirlenen henüz restorasyonu tamamlanmış Vefa Kilise Cami çevresinin mevcut durum analizi yapılmıştır (Şekil 16). Analizde belirlenen lejantlara alandan örnek görseller eklenerek analizin anlaşılabilirliği artırılmıştır (Şekil 15). Alanda düşük gelirli kesimin var olduğunu düşündüğümüzde daha kötü durumdaki yapılar bu kesim tarafından kiralanmışken iyi durumdaki bazı yapıların ise kullanılmadığını görüyoruz. Analiz incelendiğinde alanda çoğunlukla mevcutta boş parsellerin ve otopark olarak kullanımda olan parsellerin olduğu dikkat çekmektedir. Böyle bir çevrede varlığını sürdüren iyi durumdaki yapıların da zamanla kaybedileceği öngörülmektedir.

Şekil 15. Mevcut durum analiz lejantındaki kavramlar, sırasıyla; 1)Mevcutta boş parsel, 2)Harabe, 3)Kullanılan yapı, 4)Kullanılan yapı, 5)Kullanılmayan yapı, 6)otopark (Özen, 2021)

uygun veriler sağlamış ve anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Stratejik ve bütüncül bir koruma yaklaşımıyla araştırma kapsamındaki alanın iyileştirilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda Vefa semti içerisinde bulunan Kilise Cami ve çevresi için ayrı ayrı SWOT analizleri yapılmıştır.

Örneklem alanın ele alındığı SWOT analizinde alan, genel bir çerçeveye ele alınmıştır. Örneklem alanın terk edilmiş durumuna, ulaşımına, mevcut yapıların kullanım durumlarına değinilmiştir. Güçlü-zayıf yönlerinin, fırsat ve tehditlerin bir tabloda sunulması alanın vaziyetinin açık bir şekilde anlaşılmasına olanak sağlamıştır. (Tablo 2).

Tablo 2. Örneklem alan SWOT analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Vefa semti yıllar boyu tarihsel merkez niteliğinde bir semt olagelmıştır.	Terk edilmiş ve ara sokak bir konumdadır. Örneklem alanın yakın çevresi canlı olmasına rağmen alan terk edilmiştir.
Ulaşım açısından rahattır. Metro ya da otobüs ile ulaşımı mevcuttur.	Ulaşımı rahat olmasına karşın mahalle terk edildiği için tekinsiz görünmektedir.
Örneklem alan ve çevresinde özgünlüğünü korumuş yapılar mevcuttur.	Vefa Kilise Cami'ye ait olduğu düşünülen sarnıç korunamamıştır. Yine yapının yakınlarında Vefa Kiliseden de eski olan tapınak kalıntıları bulunduğu düşünülen alan otopark olarak kullanılmaktadır.
İstanbul Üniversitesi ile iç içe bir konumdadır.	Mahalle özgünlüğünü koruyamamış, korunması gereken parsellere betonarme yapılar inşa edilmiştir.
	Bütüncül koruma anlayışı yoktur.
FIRSATLAR	TEHDİTLER
Kentsel tasarımlarla Vefa semti ve Vefa Kilise Cami'nin yaşam kalitesi artırılabilir. Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmalıdır.	Örneklem alan uygun bir şekilde renove edilmezse istenilen sonuç elde edilmeyecektir.
Koruma bilinci temeline dayandırılan tasarımlarla mahalle yeniden semte katılabilir, katılmalıdır.	Konuma yapılacak tasarımlar, Vefa semtine yaraşır hassasiyette yapılmadığında semtin dokusunu bozabilir.
	Semtin problemlerine duyarlılık yoktur.
	"atıl" bir mahalle oluşmaktadır.

Kilise Cami'nin değerlendirildiği SWOT analizinde ise çoğunlukla yapının tarihi değerine, biricikliğine ve taşıdığı potansiyellere vurgu yapılmıştır. Bu vesileyle yapının daha iyi anlaşılması ve stratejik yaklaşımın desteklenmesi hedeflenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Vefa Kilise Cami SWOT analizi**GÜÇLÜ YÖNLER**

Vefa Kilise Cami minaresi Türk mimarisine uygun olarak gövdenin dışı çubuklu olarak yapılmıştır. İstanbul'da tektir. Bu sebeple özel bir değeri vardır (Eyice, 1990).

Vefa Kilise Cami restorasyonu henüz tamamlanmıştır. Bu da kullanıldığı takdirde büyük bir potansiyele barındırmaktadır.

Vefa Kilise Cami yerli-yabancı ziyaretçiler için cazip bir Bizans yapısıdır.

Vefa Kilise Cami dış narteks kubbelerindeki mozaikleri Palaiologos devri resim sanatının, Fethiye ve Kariye camilerindeki mozaiklerle birlikte günümüze ulaşan en önemli üç örneğinden biridir (Esmer ve Ahunbay, 2013).

Fetih Dönemi'nde camiye çevrilmesi korunabilmesi açısından olumlu olmuştur.

Güney cephesinde, güney haçvari kola denk gelen orta kısımda, saçığın hemen altındaki üçgen yüzeye sabitlenmiş olan üç keramik çanak, İstanbul'da dış cephede bu biçimdeki bezemeye tek örnektir (Sabuncu, 2010).

FIRSATLAR

Yapının temelinde bulunan kalıntılar 5.-6. yüzyıllara dayandırılmaktadır (Eyice, 1994).

1972-73 yıllarında kubbelerdeki freskoların sıvanması olumlu bir amaçla yapılmış olmasa da korunmalarını sağlamıştır.

Yapı çoğunlukla özgünlüğünü korumuştur.

ZAYIF YÖNLER

Vefa Kilise Cami henüz restore edilmiştir ancak yapının böyle bir çevrede varlığını sürdürmesi akıbeti açısından zararlıdır.

Vefa Kilise Cami büyük bir potansiyele sahip olmasına karşın görünür değildir.

1833 yılındaki yangında hasar görmüştür (Eyice, 1994).

1972'deki Vakıflar onarımında dış cephe derzlenirken yapının tarihi dönemlerine ait önemli izler kaybedilmiş; kuzey ekin çatı biçimi değiştirilmiştir (Esmer ve Ahunbay, 2013).

TEHDİTLER

Çevresi terk edilmiş durumda olduğu için Vefa Kilise Cami cemaatsiz kalmıştır.

Vefa Kilise Cami kolon kısmından su almaktadır.

Yapılan SWOT analizlerindeki güçlü yönler vurgulanmalı ve öne çıkarılmalıdır. Alanın ve kilise caminin zayıflıklarını bilmek onları güçlendirme yolunda atılacak en doğru adımdır. Analizler ışığında zayıf yönlerin üzerine çalışılmalı ve iyileştirilmelidir. Fırsatlar bölümü örneklem alanın avantajlarını gözler önüne sermektedir. Bunlar değerlendirildiğinde ve geliştirildiğinde önemli bir yol kat edilecektir. Tehditlerin farkında olmak, önlemler almak ve ortadan kaldırılması için çalışmalarda bulunmak alanın stratejik bir yaklaşımla korunması açısından oldukça önemlidir. Çünkü bölge katmanlı bir tarihe sahiptir; bu katmanların koruma sırasında gözden kaçmaması adına detaylı,

sistematiik ve stratejik çalışmaların yapılması zorunludur.

4.Sonuç ve öneriler

Bu alışmada Vefa semtinin geçirdiği değişimler araştırılıp semtin kültürel ve tarihsel önemi vurgulanmıştır. Yüzyıllar içerisinde büyük değişimlere uğrayan Vefa'nın, Roma ve Osmanlı Dönemlerinde önemli kent merkezi konumunda olduğu bilinmektedir. Osmanlı Dönemi batılılaşmasıyla beraber semtte yaşayan st sınıf; özgürleşme talebiyle Boğaziçi, Haliç gibi semtlere taşınmıştır. Boşalan nüfusun yerini 19. yy.da Anadolu'dan gelen göçmenler almıştır. Semt, 1910'daki yangından büyük lde etkilennmiştir. Sanayinin de girmesiyle semt, gettoya dönüşmüş ve günümüzdeki haline brnmştir. Vefa'nın bu durumu sit alanı statüsüyle çelişmektedir.

Sahip olduğu kültürel mirası ve evrensel değeri ile Vefa semtinde miras alanlarına karşı devlet ve toplum bilinci yeterli seviyede değildir. Uluslararası düzeyde kabul görmüş koruma bilinci bu kesimde gerektiği gibi algılanmayıp, uygulanamamıştır. İstanbula'da, Tarihi Yarımada'da, Dünya Miras Listesi'nde olmasına rağmen Vefa semtinin durumu bunu desteklemektedir. Koruma faaliyetleri; yasalarla, merkeziyetçi teşkilatlarla ve devletin kısıtlı bütçesiyle gerçekleştirilmeye çalışılsa da daha çok bürokratik ve akademik çerçeveyle sınırlı kalmıştır. Koruma; toplumun her kesimine yayılamamış, siyasi karar süreçlerinde kendine yer bulamamıştır.

Tarihi Yarımada, 1995'te sit alanı ilan edilmiş olmasına rağmen 2011 yılının sonuna kadar Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmamış olması, süreç boyunca sistematiik şekilde bir tecil işlemi yapılmaması gibi sebepler sonucunda bütüncül bir şekilde korunamamıştır.

Sit alanı olan bu bölge 2006 yılında "yenileme alanı" ilan edilmiştir. Bölgede Yenileme Projesi kapsamında yzeyssel canlandırmalar yapılmamalı, olması gerektiği üzere sit alanı olarak muamele görmelidir. Arkeolojik, doğal, mimari, tarihi, demografik araştırmalar derin bir şekilde yapılıp, örneklem alan ile ilgili güçlü bir bilgi birikimi oluşturulmalıdır. Aksi takdirde sağlam bilgiye dayanmadan yapılan planlamalar taklitten öteye gitmeyecektir. Bu tür müdahaleler tarihi çevreye fayda etmesinden ziyade zarar verecektir.

Çevreye Vefa semtine yakışır işlev ve biçimde projeler üretilmelidir. Tarih boyunca sürekli kullanıcı değiştiren bu alanın bugünkü kullanıcısı öğrencilerdir. Planlamalarda soylulaştırma yapılması yerine verilecek işlevler ğrenci popülasyonu da göz önüne alınarak seçilmelidir. Bu bağlamda niversite ve lise ğrencilerinin vakit geçirebileceği sosyal mekanlar ve eğitim mekanları işlev olarak tercih edilebilir.

Planlamalar yapılırken bütüncül ve multidisipliner yaklaşımlara dayalı bir yöntem geliştirilmeli, kültürel mirasın evrensel bir değer olduğu bilinciyle hareket edilme-

lidir. Bu noktada ICOMOS, UNESCO, ICOM, ICCROM gibi kurum, kuruluş ve örgütlerin ilkeleri yol gösterici olmalıdır.

Özetle, Vefa semtinin terk edilmiş vaziyetine rağmen Vefa Kilise Cami restore edilmiştir. Kilise Cami'nin bulunduğu çevrede tam anlamıyla korunabileceğini düşünmek yanlış olacaktır. Bu nedenle çevresinin ihyasının sağlanması aciliyeti olan bir durumdur. Yenileme Projesi kapsamında yeterli kaynağa ulaşmadan önerilen taklit yapılar yerine; bütüncül bir koruma yaklaşımıyla yapının çevresinin gerekli araştırma ve kazıları sağlanmalı, Koruma Amaçlı İmar Planı yapılmalıdır. Semtin en iyi şekilde planlanmasını sağlayacak kararlar alınmalı ve yasal önlemler getirilmelidir.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları:

Etik Kurul Belgesi:

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı:

Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazar/ların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek:

Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.

Katkı Oranı Beyanı:

%50-%50

Destek ve Teşekkür Beyanı:

Sorumlu Yazar:

Zeynep ÖZEN

Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:

Dış-bağımsız

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval:

Ethics committee approval is not required for this article.

Declaration of Conflicting Interests:

No conflicts of interest were reported for this article.

Financial Support:

It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.

Author Contributions:

%50-%50

Statement of Support and Acknowledgment:

Corresponding Author:

Zeynep ÖZEN

Double-Blind Peer Review:

External-independent

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (1998). Cultural heritage of Istanbul. *Pilot Restoration Projects, Turkish National Commission for UNESCO* (ss.5-14).
- Ahunbay, Z. (2007). Tarihi İstanbul ve koruma kurullarından koparılan yenileme alanları. *Mimar.ist*, 26, 65-68.
- Anonim. (1994). Saraçhanebaşı. İçinde *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi* (Cilt VI., ss. 457). Bde.
- Arabacıoğlu, F. P. (2007). *Sur-kent ilişkisinin çevre düzenleme kriterleri açısından değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış doktora Tezi] Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Aydın, M., İstekli, S., Er, Y. ve Hacıoğlu, H. (2001). *Dünden bugüne Fatih*. Fatih Belediyesi Yayını.
- Bilgin, C. (2020). *İstanbul Vefa semti Cemal Yener Tosyalı caddesi için koruma ve yeni yapılaşma önerisi* [Yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Erdoğan, A. (1941). *Şeyh Vefa/hayati ve eserleri*. Ahmed İhsan Basımevi.
- Esmer, M. (2012). *İstanbul'da Orta Bizans dönemi kiliseleri ve çevrelerinin korunması için öneriler*. [Yayınlanmamış doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. <https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.240903>
- Esmer, M., Ahunbay, Z. (2013). İstanbul'da Orta Bizans Dönemi'ne ait üç anıt ile çevrelerinin bütünleşik olarak korunması için öneriler. *Tasarım+Kuram*, 15, 35-55.
- Eyice, S. (1990). İstanbul'da kiliseden çevrilmiş cami ve mescidler ve bunların restorasyonu. *Vakıf Haftası Dergisi*, 7, 279-291.
- Eyice, S. (1994). Vefa Kilise camii. İçinde *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi* (Cilt 7, ss. 373-375). Bde.
- Fatih Belediyesi. (2021). *Plan proje müdürlüğü, tescil haritası*.
- Kuban, D. (1998). *Kent ve mimarlık üzerine İstanbul yazıları*. (1. Baskı). YEM Yayınları.
- Kuban, D. (2000). *İstanbul bir kent tarihi, Bizantion, Konstantinopolis*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Müller-Wiener, W. (2002). *İstanbul'un tarihsel topografyası 17. yüzyıl başlarına kadar Byzantion-Konstantinopolis*. (2. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Özen, Z. (2021) *Vefa semti fotoğraf arşivi*.

- Sabuncu, A. (2010). Vefa Kilise Camisi naosu güney dış yüzünün kademeli kemeri yukarıdaki üçgen alınlığı sabitlemiş üç keramik kabın değerlendirilmesi. *Colloquium Anatolicum*, 9, 353-366.
- Sağdıç, İ. (2015). *İstanbul'da camiye dönüştürülmüş Orta Bizans Dönemi kilise onarımlarının 19. yüzyıl keşif defterleri üzerinden incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tekeli, İ. (1993). *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yıldırım, A.E. (2011). *Kentsel koruma projelerinde aktörlerin örgütlenmesi*. [Yayınlanmamış doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

- URL-1: <https://www.google.com/earth/> (Erişim Tarihi: 05.01.2022)
- URL-2: <https://kentrehberi.fatih.bel.tr/webgis/> (Erişim Tarihi: 08.11.2021).
- URL-3: "Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü". http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2022).
- URL-4: "Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri". http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2022).
- URL-5: Bir İstanbul hayali [@hayalleme]. (2021, 2 Ocak). *Süleymaniye ve Vefa'da kırk yıl önce çekilen fotoğraflar ile günümüz fotoğrafını karşılaştıran bir seri hazırlıyoruz (Tirendaz Sokak'tan Molla Gürani Camisi) #SüleymaniyeMirası #hayalleme* [resim ekli] [tweet]. Twitter. <https://twitter.com/hayalleme/status/1285571692987850753>
- (URL-6): <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/BYGA/search/searchterm/> (Erişim: 26.20.2021).
- URL-7: "Bin yıllık Molla Gürani Camii restore ediliyor". <https://www.trthaber.com/haber/yasam/bin-yillik-molla-gurani-camii-restore-ediliyor-357184.html> (Erişim Tarihi: 30.10.2021)